

PODRŠKA BANKARSKOG SEKTORA START UP PREDUZEĆIMA I PREDUZETNICIMA NA TERITORIJI AP VOJVODINE

Slobodanka Jovin¹, Jelena Damnjanović², Sanja Lončar³

^{1,2,3}Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

¹boba_jovin@yahoo.com, ²jdamnjanovic5@gmail.com, ³sanja.lonchar@gmail.com

Kratak sadržaj: Sektor malih i srednjih preduzeća i preduzetništva (MSPP) ima vodeću ulogu u razvoju privrede Republike Srbije ali i AP Vojvodine. Iako je preduzetništvo glavni pokretač inovativnosti i privrednog rasta, mnogi faktori otežavaju njegov razvoj.

Preduzetnički sektor ima otežan pristup finansijskim sredstvima i najčešće koristi samo kratkoročne kredite što nije uvek najbolje rešenje kada je u pitanju finansiranje rasta i razvoja. Banke se suočavaju sa nedostatkom informacija o tržišnoj i finansijskoj poziciji novoosnovanih preduzeća, naročito preduzetnika a nedostatak odgovarajućih instrumenata obezbeđena situaciju dodatno otežava.

Rizik finansiranja preduzetničkog sektora je visok što utiče na kamatne stope kao cenu rizika i dugotrajne procedure odobravanja kredita. Kada su u pitanju novoosnovana preduzeća, situacija je još teža.

U radu je izvršeno empirijsko istraživanje 108 malih i srednjih preduzeća i preduzetnika na teritoriji AP Vojvodine od čega preduzetnici učestvuju u uzorku sa 58%, mala preduzeća sa 29% a srednja sa 13%. Uzorak se analizira i sa aspekta dužine obavljanja delatnosti pa su preduzeća podeljena na ona koja posluju kraće od tri godine i ona koja posluju duže od tri godine.

Cilj istraživanja je da se utvrdi podrška bankarskog sektora start up preduzećima i preduzetnicima početnicima. Pored toga, istraživanje je imalo za cilj da otkrije i da li novoosnovana preduzeća na teritoriji AP Vojvodine imaju otežan pristup finansijskim sredstvima u odnosu na preduzeća i preduzetnike koji već imaju istorijat poslovanja i koji su to najčešći problemi u saradnji sa bankama sa kojima se ova preduzeća susreću. Ispitani su faktori kao što je procedura dobijanja kredita i drugih finansijskih usluga, visina kamatnih stopa i ostalih naknada, rok otplate i dužina grejs perioda.

Istraživanje je pokazalo da su novoosnovana preduzeća u mnogo manjoj meri koristila kredite i druge usluge kod banaka u odnosu na preduzeća sa dužom tradicijom na tržištu i da su najmanje zadovoljna visinom kamatne stope i procedurom dobijanja kredita. Dalje, preduzeća koja posluju kraće od tri godine su sve parametre procenila lošije u odnosu na preduzeća koja posluju duže od tri godine i imaju dužu tradiciju na tržištu i bolje odnose sa poslovnim bankama.

Ključne reči: Start up preduzeće, preduzetnici, mala i srednja preduzeća, banke, finansiranje

THE SUPPORT OF THE BANKING SECTOR TO START UP ENTERPRISES AND ENTREPRENEURS ON THE TERRITORY OF AP VOJVODINA⁵

Abstract: The sector of small and medium enterprises (SMEs) and entrepreneurship has a leading role in the development of the economy of the Republic of Serbia and the Autonomous Province of Vojvodina. Although entrepreneurship is the main driver of innovation and economic growth, many factors hinder its development.

The entrepreneur sector has poor access to finance and usually uses only short-term loans, which is not always the best solution when it comes to financing growth and development. Banks face a lack of information on the market and financial position of start-ups, especially entrepreneurs, and the lack of appropriate security instruments further complicates the situation.

The risk of financing the entrepreneur sector is high, which affects interest rates to be high due to risk as well as lengthy loan approval procedures. When it comes to newly established companies, the situation is even more difficult. An empirical research of 108 small and medium enterprises and entrepreneurs on the territory of AP Vojvodina was carried out. Entrepreneurs participated in the sample with 58%, small enterprises with 29% and medium enterprises with 13%. The sample was analyzed from the aspect of the length of time in business, so the companies were divided into those that operate for less than three years and those that operate for more than three years.

⁵ The results presented in this paper are a part of the results of the project financed by the Provincial Secretariat for Higher Education and Scientific Research. The project entitled "The analysis of available sources of financing small and medium-sized enterprises and entrepreneurs on the territory of the Autonomous Province of Vojvodina" was approved on 21.05.2021., decision number 142-451-2130/2021-02..

The aim of the research was to determine the support of the banking sector to start-up companies and entrepreneurs. In addition, the research aimed to find out whether newly established companies on the territory of AP Vojvodina have poor access to financial resources in relation to companies and entrepreneurs who already have a business history and what the most common problems are in cooperation with banks with which these companies meet. Factors such as the procedure for obtaining loans and other financial services, the interest rates level and other fees, the repayment period and the length of the grace period were examined.

The research has shown that newly established companies used loans and other services with banks to a much lesser extent compared to companies with a longer tradition in the market and that they are the ones who are least satisfied with the interest rates and procedures for obtaining loans. Furthermore, companies that have been operating for less than three years have assessed all parameters worse than companies that have been operating for more than three years and have a longer tradition in the market and better relations with commercial banks.

Key Words: *Start up enterprise, entrepreneurs, small and medium enterprises, banks, financing*

1. UVOD

Preduzetništvo je glavni pokretač inovativnosti i privrednog rasta svake zemlje. Većina razvijenih zemalja svoju uspešnost duguje razvijenom sektoru malih i srednjih preduzeća, koja su doprinela privrednom razvoju i konkurentnosti. Tome u prilog govori činjenica da mala i srednja preduzeća i preduzetnici u Evropskoj uniji čine 99% svih preduzeća i zapošljavaju 67% svih zaposlenih [1].

Međutim, i u Republici Srbiji, sektor MSPP ima ključnu ulogu u privrednom razvoju. Naime, prema Izveštaju o MSPP za 2018. godinu, u ukupnom broju preduzeća u Republici Srbiji, ovaj sektor učestvuje sa 99,9%, zapošljava 65,7% radnika, učestvuje u ukupnom prometu sa 65,8%, u bruto dodatoj vrednosti sa 57,4%. Pored toga, ova preduzeća u ukupnom izvozu učestvuju sa 38,5% a u uvozu 54% [2].

Osnivanje, rast i razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetnika pored dobre preduzetničke ideje, zavisi i od mogućnosti finansiranja. Međutim, otežan pristup potrebnim finansijskim izvorima jedan je od glavnih problema sa kojim se suočavaju ova preduzeća, naročito kada su u pitanju tek novoosnovana preduzeća. Između finansiranja malog novoosnovanog i preduzeća sa dužom tradicijom poslovanja postoji velika razlika ne samo s obzirom na izvore finansiranja, već i s obzirom na obim tih sredstava.

Usled niske kreditne sposobnosti i nepouzdanosti i nedostupnih podataka o finansijskoj i tržišnoj poziciji preduzeća i samog poslovnog poduhvata, pristup eksternim izvorima finansiranja je otežan. Visok rizik utiče na visoku cenu finansiranja, pa se ova preduzeća suočavaju sa visokim kamatnim stopama kao cenom rizika ali i visokim nivoima traženog obezbeđenja što dodatno otežava pristup finansijskim institucijama.

2. ZNAČAJ FINANSIRANJA SEKTORA MSPP

Preduzetništvo je veoma dinamično jer brzo nastaju nova preduzeća ali i mnoga od njih se ugase. Naime, 50% malih i srednjih preduzeća opstane četiri godine od osnivanja, dok se čak 33% njih ugasi zbog loše poslovne ideje ili lošeg finansijskog menadžmenta i nepoznavanja finansijske funkcije u preduzeću. Preostalih 17% preduzeća prestane sa radom zbog odluke vlasnika iako je poslovna ideja bila dobra [3].

Neuspeh u početnim periodima razvoja preduzeća pored lošeg menadžmenta je često posledica nedostatka finansijskih sredstava.

Prema Scarborough, najveći broj malih i srednjih preduzeća prestaje sa radom zbog ograničenih resursa, finansijske nestabilnosti i neiskusnog menadžmenta [4].

Za malo i srednje preduzeće je karakteristično da ono uglavnom realizuje jednostavnije preduzetničke ideje koje ne zahtevaju dug vremenski period za pripremu.

Stoga većina malih i srednjih preduzeća i preduzetnika započinje poslovanje iz sopstvenih izvora osnivača odnosno štednje, pozajmica od porodice ili partnera. Kada taj izvor nije dovoljan, preduzetnik traži kreditna sredstva [5].

I Casu, Girardone i Molyneux [6] smatraju da je pristup eksternim izvorima finansiranja najvažniji faktor uspeha u razvoju svakog a naročito dinamičnog, rastućeg preduzeća.

Brojni su razlozi otežanog pristupa kreditima. Nedostatak adekvatnog obezbeđenja je najveća prepreka u dobijanju kredita a potom sledi nedostatak kreditne istorije [7].

Prethodno potvrđuje i istraživanje Down-a koji smatra da su finansijski izveštaji i finansijska kontrola manje sofisticirani i struktuirani kod malih i srednjih preduzeća u odnosu na velika pa zato imaju i otežan pristup bankama naročito kada su u pitanju dugoročni krediti [8].

Pojedini autori smatraju da mnoga mala preduzeća ne sastavljaju projekcije tokova gotovine i ne pridaju značaj upravljanju tokovima gotovine. Negativni tokovi gotovine u početnim fazama poslovanja preduzeća jedan su od vodećih faktora neuspeha preduzetničkog poduhvata [4]. Edukacija i poznavanje finansijskog upravljanja bi značajno umanjilo šanse za neuspeh.

Banke za mala i srednja preduzeća i preduzetnike pogotovo kada su u pitanja novoosnovana preduzeća vezuju visok rizik finansiranja što utiče na velik broj odbijenih kreditnih zahteva. Ukoliko se oni i odobre, to podrazumeva visoku kamatnu stopu koja predstavlja cenu rizika za ovu vrstu visoko rizičnih plasmana za banke.

Najznačajniji izvori pozajmljenog kapitala prema [6] su bankarski krediti, overdraft, lizing, faktoring, trgovački krediti, investitori i drugi partneri, *venture* kredit i poslovni anđeli.

Kada su u pitanju mala i srednja preduzeća, glavni izvor pozajmljenog kapitala su tradicionalni *bankarski krediti i overdraft* [6].

Istraživanje sektora MSPP koje su realizovale Jovin, Ercegovac [9] pokazalo je da su kratkoročni krediti najčešće korišćena finansijska usluga od strane preduzetničkog sektora na teritoriji AP Vojvodine i koristilo ih je čak 68% preduzeća, dok je prekoračenje po tekućem računu na drugom mestu. Dugoročni izvori finansiranja su slabo zastupljeni što otežava investiranje u osnovna sredstva.

3. METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U cilju ispitivanja podrške bankarskog sektora novoosnovanim malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima na teritoriji AP Vojvodine, a u okviru projekta odobrenog od strane Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost, izvršeno je ispitivanje 108 malih i srednjih preduzeća i preduzetnika. Rezultati su dobijeni na osnovu upitnika u kome su kombinovana pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Rezultati prezentovani u ovom radu obuhvataju samo deo uzorka kojim je obuhvaćeno 108 malih i srednjih preduzeća i preduzetnika na teritoriji AP Vojvodine od čega preduzetnici učestvuju u uzorku sa 58%, mala preduzeća sa 29% a srednja sa 13%.

Tabela 1 – Veličina preduzeća – broj i procenat preduzeća u uzorku

Veličina preduzeća	N	%
Preduzetnik	63	58
Malo	31	29
Srednje	14	13
Ukupno	108	100

Izvor: Istraživanje autora

Ispitana su preduzeća iz različitih delatnosti, pa tako sektor prerađivačke industrije u ukupnom uzorku učestvuje sa 25%, sektor poljoprivrede, šumarstva i ribarstva učestvuje u ukupnom uzorku sa 19%, sektor trgovine sa 20%, usluge smeštaja i ishrane sa 13%, građevinarstva sa 9,5% i ostali sektori sa 13,5%. Uzorak se analizirao i sa aspekta dužine obavljanja delatnosti pa su preduzeća podeljena na ona koja posluju kraće od tri godine i ona koja posluju duže od tri godine.

Podaci su prikupljeni tokom 2020. i 2021. godine na području AP Vojvodine i obrađeni su u statističkom programu *SPSS Statistics 17.0*. Od analiza je korišćena deskriptivna statistika za kvantitativno opisivanje uzorka, analiza varijanse i razlika između aritmetičkih sredina za ispitivanje razlika između posmatranih grupa i hi kvadrat test.

Cilj istraživanja je da se utvrdi nivo podrške bankarskog sektora *start up* preduzećima i preduzetnicima početnicima na teritoriji AP Vojvodine.

Rezultati su pokazali da je tek 47,7% preduzeća koja posluju manje od tri godine koristilo kredite i druge bankarske usluge dok su sva preduzeća (100% uzorka) koja posluju duže od tri godine koristila kredit ili neku drugu uslugu banke.

Pored toga, istraživanje je imalo za cilj da otkrije i da li novoosnovana preduzeća odnosno ona koja posluju manje od tri godine na teritoriji AP Vojvodine imaju otežan pristup finansijskim sredstvima u odnosu na preduzeća i preduzetnike koji već imaju istorijat poslovanja i koji su to najčešći problemi u saradnji sa bankama sa kojima se ova preduzeća susreću. Ispitani su faktori kao što je procedura dobijanja kredita i drugih finansijskih usluga, visina kamatnih stopa i ostalih naknada, rok otplate i dužina grejs perioda.

Sledeća tabela prikazuje ocenu odobrenih uslova za novoosnovana preduzeća i preduzeća sa dužim periodom poslovanja na tržištu.

Tabela 2 – Veličina preduzeća – broj i procenat preduzeća u uzorku

Uslovi	Grupa	N	AS	SD	t	df	p
Procedura dobijanja kredita / lizinga / garancije	<=3 god.	22	2.568	.695	5.379	84	.00
	>3 god.	64	3.344	.541			
Kamatna stopa i ostale naknade	<=3 god.	22	2.114	.689	3.162	84	.00
	>3 god.	64	2.563	.531			

Rok otplate	<=3 god.	22	2.955	.653	-	84	.02
	>3 god.	64	3.234	.427	2.295		
Grejs period	<=3 god.	22	3.091	.426	-	84	.02
	>3 god.	64	3.375	.519	2.309		

Izvor: Istraživanje autora

Ocenjujući odobrene kreditne uslove ocenom od 1 do 5, obe grupe preduzeća su najmanje zadovoljne visinom kamatnih stopa i ostalih naknada. Tako su preduzeća koja posluju manje od tri godine ovu stavku ocenila sa prosečnom ocenom 2,1 a preduzeća koja posluju duže od tri godine ocenom 2,6. Preduzeća koja posluju kraće od tri godine sve parametre su procenila lošije u odnosu na preduzeća koja posluju duže od tri godine i imaju dužu tradiciju na tržištu i bolje odnose sa poslovnim bankama. Razlike na svim ispitivanim kriterijumima su statistički značajne.

4. ZAKLJUČAK

Istraživanje realizovano u radu imalo je za cilj da ispita pojedine aspekte nivoa podrške bankarskog sektora *start up* malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima na teritoriji AP Vojvodine. S obzirom da je pristup finansijskim sredstvima za novoosnovana preduzeća od velikog značaja za razvoj ovog izuzetno ranjivog segmenta privrede, pristupilo se ispitivanju uzorka od 108 malih i srednjih preduzeća i preduzetnika. Ispitana je mogućnost pristupa bankarskim uslugama kao i nivo korišćenja ovih usluga u zavisnosti od toga da li se radi o grupi novoosnovanih preduzeća ili onih sa dužom istorijom poslovanja. Takođe, pristupilo se analizi odobrenih kreditnih uslova za obe grupe preduzeća. Rezultati upućuju na činjenicu da novoosnovana preduzeća u mnogo manjoj meri koriste bankarske kredite i druge usluge u odnosu na preduzeća koja posluju određen broj godina. Isto tako, obe grupe preduzeća su najmanje zadovoljne visinom kamatnih stopa i drugih naknada ali je to za novoosnovana preduzeća ipak najveći problem. Takođe, došlo se do saznanja da su novoosnovana preduzeća sve posmatrane parametre u poslovanju sa bankarskim institucijama, odnosno odobrene kreditne uslove ocenila lošije u odnosu na preduzeća koja posluju izvestan period na tržištu i da nisu u potpunosti zadovoljna visinom kamatnih stopa, procedurom dobijanja kredita i drugih usluga, odobrenim rokom otplate i grejs periodom.

Navedeni rezultati upućuju na to da je *start up* malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima ali i onima koji već posluju određen period na tržištu neophodna podrška finansijskih institucija, pre svega banaka ali i specifični programi podrške pre svega u vidu edukacije i savetodavnih usluga.

Unapređenje finansijske podrške i adekvatnije upravljanje rizicima će umanjiti kamatne stope i omogućiti pristup dugoročnim izvorima banaka dok bi savetodavne usluge i kvalitetnija edukacija imale za cilj bolju informisanost sektora MSPP o mogućnostima finansiranja, dostupnim finansijskim izvorima i boljem razumevanju bankarskih zahteva i procedura. Sve navedeno bi uticalo na unapređenje institucionalne i finansijske infrastrukture za podršku razvoju preduzetništva na teritoriji AP Vojvodine.

5. LITERATURA

- [1] European Commission, *SME access to finance conditions*, 2019 SAFE results – European Union, 2019.
- [2] Ministarstvo privrede, *Izveštaj o MSPP za 2018. godinu*, Beograd, 2020.
- [3] Bruce Barringer, Duane Ireland, *Entrepreneurship, Successfully Launching New Ventures*. Third Edition, Pearson Education Limited 2010.
- [4] Norman M. Scarborough, *Effective Small Business Management*, An Entrepreneurial Approach. Tenth edition, Pearson Education Limited, USA, 2012.
- [5]. Jack Kaplan, *Getting Started in Entrepreneurship*, John Wiley & Sons, Inc, 2001.
- [6] Barbara Cassu, Claudia Girardone, Philip Molyneux, *Introduction to banking*. Pearson Education Limited, 2006.
- [7] David Stokes, N. Wilson, *Small Business Management and Entrepreneurship*. Cengage Learning EMEA, Hampshire, England, 2010.
- [8] Simon Down, *Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*. Sage Publications Ltd, 2010.
- [9] Slobodanka Jovin, Dajana Ercegovic, *The analysis of available financial services supporting the development of entrepreneurial sector in the territory of Autonomous Province of Vojvodina*, International Scientific and Expert Conference "Economic Development and Competitiveness of European Countries: Challenges of Economic Integration", Visoka poslovna škola strukovnih studija Novi Sad. 93-97, 2020.